

Οι Ελληνοαμερικανοί που ήρθαν και πολέμησαν για τα Γιάννενα

Ομιλία του Αλέξανδρου Μωυσή για τα 112^α Ελευθέρια της πόλης των Ιωαννίνων

Πέμπτη 20 Φεβρουαρίου 2025.

Προσφωνήσεις.

Ευχαριστώ τον δήμαρχο κ. Θωμά Μπέγκα και το δήμο Ιωαννιτών για την πρόσκληση τους. Αποτελεί για μένα ιδιαίτερη τιμή το ότι βρίσκομαι σήμερα μαζί σας στην πόλη της γιαγιάς μου.

Θα ήταν παράλειψη μου αν δεν ανέφερα σήμερα τον αείμνηστο Μωυσή Ελισάφ, ο οποίος με αφορμή τις οικογενειακές μας γυάλινες φωτογραφίες του γιατρού Νισήμ Λεβή, πρώτος εκείνος, με παρότρυνε μαζί και με τον πατέρα μου να ασχοληθώ με την ιστορία των Ιωαννίνων.

Τέτοιες μέρες, πριν εκατόν-δώδεκα χρόνια, ένα οκτάχρονο κοριτσάκι στάθηκε μπροστά στο μέγαρο του παππού της του Νταβιτσόν Εφέντη Λεβή που διατηρείται εδώ πιο κάτω, στη γωνία των οδών Κουντουριώτου και Ζάππα. Ήταν ντυμένη σ' άσπρα και κρατούσε μian ανθοδέσμη. Όταν ο ψηλός φιλοξενούμενος έφτασε, η μικρή Γιέτη έδωσε τα λουλούδια στο διάδοχο Κωνσταντίνο με την προσφώνηση:

«Καλώς Ήλθατε Ελευθερωτά!».

Πολύ αργότερα, η υπερήφανη γιαγιά επαναλάμβανε την ιστορία αυτή σε εμάς τα εγγονάκια της με τη Γιαννιώτικη προφορά της σαν μέσα από παραμύθι. Ήταν κομβικές εκείνες οι μέρες για την ίδια, αλλά και για ολόκληρη την Εβραϊκή κοινότητα των Ιωαννίνων. Στην πόλη αυτή διατηρούνται τάφοι των ελληνόφωνων Ρωμανιωτών Εβραίων προγόνων μας από πριν την Τουρκοκρατία.

Δεν μιλούσε συχνά για τα παιδικά της χρόνια η γιαγιά. Οι πληγές από το ναζιστικό ξεκλήρισμα της κοινότητας ήταν ακόμα νωπές. Όμως η κορυφαία αυτή στιγμή της απελευθέρωσης φάνταζε στη μνήμη της παρά το μετέπειτα σκοτάδι.

Σήμερα όμως δεν θα αναφερθώ τόσο στην οικογένεια Λεβή και στους Γιαννιώτες προγόνους μου.

Έχοντας ταξιδέψει από την Αμερική όπου ζω εδώ και πάνω από σαράντα χρόνια, θα μιλήσω για τον Χριστιανό Ορθόδοξο πατέρα της μητέρας μου ο οποίος στα 24 του χρόνια παράτησε τη βιοπάλη στο Σικάγο για να έρθει και να πολεμήσει στους Βαλκανικούς πολέμους.

Θα μιλήσω για τον παππού και τους άλλους είκοσι χιλιάδες τουλάχιστον Ελληνοαμερικανούς που επέστρεψαν τότε. Ναι, ακούσατε καλά: Δεκάδες χιλιάδες ήταν αυτοί που γύρισαν τις μέρες εκείνες από τα ξένα.

Δεν ήταν επιστήμονες, βιομήχανοι, ή εφοπλιστές. Μιλάμε για παγωτατζήδες, για караμελάδες, ανθοπώλες, μπογιατζήδες, σερβιτόρους, εστιατορες, ανθρακωρύχους, αλλά και φοιτητές.

Όταν έφυγαν για τον πόλεμο, βούιξε ο τόπος στην Αμερική. Παντού έβρισκε κανείς αναφορές στις τοπικές εφημερίδες για το κενό που άφησε η απουσία τους.

Στα χρόνια από το 1897 ως το 1912 πάνω από 250 χιλιάδες νέοι Έλληνες είχαν μεταναστεύσει στη νέα ήπειρο. Όταν έφτανε σε μια Αμερικανική μεγαλούπολη, ο μετανάστης ερχόταν αμέσως σε επαφή με τους συγχωριανούς του. Αυτοί γινόντουσαν η καινούργια του οικογένεια.

Έτσι, και ο δικός μου ο παππούς, ο Βασίλης Σουρραπάς, ο παππούς Μπιλ όπως τον γνωρίσαμε εμείς αργότερα, ξεκίνησε το 1905 στα δεκαέξι του χρόνια από τα ορεινά Βέρβενα της Αρκαδίας για να βρει τα δύο μεγαλύτερα του αδέρφια στο Σικάγο.

Από το 1909 και ύστερα, οι νεαροί δουλευταράδες εργένηδες μαζευόντουσαν τις Κυριακές μετά τη λειτουργία στους ομίλους τους, τους «ιερούς λόχους», για πολεμικά γυμνάσια.

Στις αρχές Οκτωβρίου του 1912 έφτασε στην ομογένεια το τηλεγράφημα που ανακοίνωνε την επιστράτευση.

“Όσοι είχαν ήδη υπηρετήσει στον Ελληνικό στρατό ήταν υποχρεωμένοι να γυρίσουν και να παρουσιαστούν μέσα σε λίγες εβδομάδες.

Μαζί τους ξεκίνησαν και πολλοί εθελοντές. Χαρακτηριστικά είναι τα λόγια του παππού μου που ανήκε σε αυτή την κατηγορία. Έγραψε αργότερα:

«Μετά την κήρυξιν της επιστρατεύσεως και του Βαλκανοτουρκικού πολέμου, μη δυνάμενος εκ της γενικής συγκινήσεως να μένω απαθής μακράν της πολυπαθούς πατρίδος και των πεδίων των μαχών απεφάσισα όπως έλθω και συνδράμω και ηθικώς τον αγώνα υπέρ των όλων».

Μέσα σε δύο βδομάδες, χιλιάδες Ελληνοαμερικανόπουλα είχαν εγκαταλείψει τις δουλειές τους, είχαν πουλήσει τα μαγαζιά τους και είχαν ξεκινήσει για την πατρίδα.

Σε εφημερίδα στην δυτική ακτή της Αμερικής, διαβάζουμε στις αρχές Οκτωβρίου του 1912: *«Πωλείται κουρείο σε τιμή ευκαιρίας. Επιθυμώ να επιστρέψω στην Ευρώπη και να καταταγώ στον Ελληνικό Στρατό».*

Και λίγο πιο κάτω: *«Πωλείται περίπτερο φρούτων με καλές δουλειές. Ο ιδιοκτήτης επιθυμεί να γυρίσει στην Ευρώπη για να καταταγεί στον Ελληνικό Στρατό».*

Σε άλλη εφημερίδα στην Georgia διαβάζουμε: *«Ο κύριος Πάουελ αγόρασε το Ελληνικό εστιατόριο Σίτι Καφέ από τους Έλληνες οι οποίοι αναχωρούν για την Ελλάδα λόγω των Βαλκανικών πολέμων».*

Όταν οι λεβέντες έφυγαν, η απουσία τους έγινε αισθητή. Σε εφημερίδα της Νέας Υόρκης διαβάζουμε: *«Από την 1^η Οκτωβρίου που άρχισε η εποχή της βιολέτας, ο νεαρός που τα προηγούμενα χρόνια στεκόταν στο πεζοδρόμιο με ένα δίσκο βιολέτες απουσιάζει. Όπως οι λούστροι, οι πλανόδιοι πωλητές και οι καστανάδες, ο ανθοπώλης πήγε στην πατρίδα για να πολεμήσει τους Τούρκους.*

Το αποτέλεσμα είναι ότι λιγότερες βιολέτες θα φορεθούν φέτος από ποτέ άλλοτε. Αν και ίσως δεν το αντιλαμβάνεται το κοινό, υπάρχουν αρκετά ανθοπωλεία που θα υποστούν τώρα τις συνέπειες. Σε μαγαζιά όπου 100 Έλληνες ανθοπώλες αγόραζαν άνθη καθημερινά έχουν τώρα μείνει δέκα ή λιγότεροι».

Στο Κάνσας διαβάζουμε ότι «δώδεκα ορυχεία μόλυβδου και ψευδάργυρου αναγκάστηκαν να κλείσουν λόγω της εξόδου των Ελλήνων και άλλων Βαλκανίων που γύρισαν στις πατρίδες τους για να πολεμήσουν».

Στην Ίοβα διαβάζουμε πως «όλοι οι Έλληνες εργάτες του σιδηροδρόμου έφυγαν για να πολεμήσουν».

Έγραψε μια εφημερίδα στο Αϊντάχο: «Με τα σύννεφα του πολέμου, οι ίδιοι αυτοί άνδρες που δούλεψαν τόσο σκληρά για να χτίσουν τη ζωή τους στην Αμερική, παρατούν τα πάντα για να παρουσιαστούν στο στρατό γνωρίζοντας ότι μερικοί δεν θα επιζήσουν. Παρ' όλα αυτά πάνε και αυτό είναι εντυπωσιακό. Αυτό μας δείχνει το χαρακτήρα αυτών των Ελλήνων πατριωτών. Πρόκειται για μια μεγάλη θυσία από μέρους τους».

Στα τέλη Οκτωβρίου ξεκίνησε ειδικό τραίνο από το Λος Άντζελες και διέσχισε ολόκληρη τη νέα ήπειρο, μαζεύοντας επίστρατους και εθελοντές με προορισμό την δική μας Ήπειρο και τη Μακεδονία.

Έγραψε μια εφημερίδα σχετικά: «Όταν οι νέοι επιβιβάστηκαν στο τρένο και ακούστηκε το σινιάλο για την αναχώρηση, επικράτησε πανζουρλισμός στο σταθμό, με επευφημίες, φωνές, αποχαιρετισμούς. 'Θα σας περιμένουμε' και 'Πείτε στη μητέρα Ελλάδα ότι είμαστε μαζί της για πάντα,' 'Ζήτω η Ελλάς, Ζήτω η Αμερική.'»

Φανταστείτε χιλιάδες λεβέντες από όλη την Αμερική να φτάνουν όλοι μαζί μέσα σε λίγες μέρες στη Νέα Υόρκη, να παρελαύνουν στους δρόμους κοντά στο λιμάνι, και να πολιορκούν τα πρακτορεία για να αγοράσουν εισιτήρια στα υπερωκεάνεια προς την Ευρώπη. Μαζεύτηκαν ξαφνικά τόσοι εθελοντές ώστε επικράτησε χάος στα πρακτορεία εισιτηρίων αλλά και στην επιβίβαση.

Έγραψε τότε μια Νεουορκέζικη εφημερίδα: «Έλληνες πάλευαν ο ένας τον άλλον για να πάνε σπίτι τους και να πολεμήσουν τον Τούρκο. Αναμένεται ότι θα γίνει άγρια σύγκρουση σήμερα για να επιβιβαστούν στο ατμόπλοιο Θεμιστοκλής αντί να περιμένουν μέχρι την άλλη Παρασκευή για το Πατρίς.

Στη Νέα Υόρκη βρέθηκε εκείνες τις μέρες κι ένας συνταγματάρχης του Αμερικανικού στρατού από το Τενεσί, ο Τόμας Χάτσινσον. Βετεράνος του πολέμου του 1898 στην Κούβα, ο Χάτσινσον είχε στηρίξει τον στρατηλάτη του Τέντι Ρούσβελτ στις Αμερικανικές προεδρικές εκλογές που έγιναν εκείνες τις μέρες. Όταν έχασε ο Ρούσβελτ, ο Χάτσινσον τριγύριζε απογοητευμένος στη Νέα Υόρκη. Στο δρόμο συνάντησε μια ομάδα Ελληνοαμερικανών που ετοιμαζόντουσαν να επιστρέψουν στην πατρίδα. Του μετέδωσαν τον ενθουσιασμό τους και, χωρίς δεύτερη σκέψη, μάρκαρε μαζί τους για να βοηθήσει τον αγώνα με την πολεμική του γνώση.

Στο καράβι, οι μελλοντικοί στρατιώτες άρχισαν όλοι να αφήνουν μουστάκι. Άλλοι οι δρόμοι της Αμερικής και άλλο ο Ελληνικός στρατός και ο πόλεμος. Δεν πας με το πρόσωπο ξυρισμένο για να διώξεις τον Τούρκο!

Την σκηνή της αναχώρησης περιγράφει γλαφυρά μια Αμερικανίδα αρθρογράφος η οποία βρέθηκε πάνω σε ένα από τα καράβια:

«Μόλις απομακρυνθήκαμε από την προκυμαία, τα διπλανά πλοιάρια άρχισαν να σφυρίζουν με παροξυσμό για να μας κατευοδώσουν. Ξαφνικά βγήκαν εκατοντάδες περίστροφα, όπλα κάθε ηλικίας και άρχισαν τον βομβαρδισμό μας της Νέας Υόρκης. Άσφαιρα λέτε; Κάθε άλλο! Σφαίρες άρχισαν να τρυπούν την επιφάνεια του νερού σαν μεγάλες σταγόνες βροχής. Το πλήρωμα και οι άλλοι επιβάτες εξαφανίστηκαν από το κατάστρωμα. Ο καπετάνιος στη γέφυρα του πλοίου κρύφτηκε πίσω από τους χάρτες».

Το ταξίδι των Ελληνοαμερικανών εθελοντών από τη Νέα Υόρκη στην Ελλάδα περιγράφει στο βιβλίο του και ο συνταγματάρχης Χάτσινσον:

«Στις πρώτες πέντε μέρες αφού φύγαμε από τη Νέα Υόρκη ο ωκεανός ήταν ταραγμένος και οι περισσότεροι άνδρες υπέφεραν από ναυτία. Ένας από τους λόγους για τη ζαλάδα ήταν το ότι, πριν φύγουν από τη Νέα Υόρκη, πολλά από τα Ελληνόπουλα είχαν φάει και πιεί λίγο παραπάνω. Όταν το πλοίο έφτασε στις Αζόρες, η θάλασσα γαλήνεψε και οι εθελοντές άρχισαν να ξαναζωντανεύουν».

Αντικρύζοντας τον βράχο του Γιβραλτάρ και τη Μεσόγειο, οι νέοι ξέσπασαν σε ζητωκραυγές. Λίγο μετά, τα ατμόπλοια έκαναν άλλη μια στάση στο Αλγέρι για να προμηθευτούν κάρβουνο.

Εκεί έφτασαν με τον τηλεγράφο τα πρώτα νέα για τις επιτυχίες του Ελληνικού στρατού και του ναυτικού. Ευκαιρία για νέους πανηγυρισμούς που ακούστηκαν σε ολόκληρο το λιμάνι.

Αραιά και που διαβάζουμε και για μερικές, ελάχιστες γυναίκες που ταξίδεψαν μαζί με τους μελλοντικούς στρατιώτες. Κάποιες σκόπευαν να εργαστούν σαν εθελόντριες, κατά προτίμηση κοντά στη μονάδα του άντρα τους. Άλλες θα πέρναγαν τις μέρες του πολέμου μαζί με συγγενείς.

Αμέσως μετά την άφιξη τους στην Αθήνα, οι Ελληνοαμερικανοί παρουσιάστηκαν στις μονάδες τους.

Γράφει ο Χάτσινσον: *«Οι δρόμοι ήταν γεμάτοι από κόσμο, καθώς όποιο καράβι έφτανε στα λιμάνια έφερνε πλήθος εθελοντών από κάθε σημείο της υφηγλίου. Μόλις το Ελληνόπουλο έφτανε στο βασίλειο, έβλεπε την οικογένεια και τους φίλους του και μετά παρουσιαζόταν στο στρατό για να καταταγεί. Η κυβέρνηση τον εξόπλιζε».*

Και συνεχίζει ο Χάτσινσον: «Ακολουθούσαν όλη μέρα γυμνάσια. Οι στρατώνες ήταν γεμάτοι από άνδρες. Κάθε άδειο κομμάτι γης στην πόλη χρησιμοποιούνταν για γυμνάσια και για τις παρελάσεις των εθελοντών. Η Αθήνα έμοιαζε με στρατόπεδο. Τα ξενοδοχεία και τα καφενεία ήταν μέρα-νύχτα γεμάτα με στρατιώτες».

Ελληνοαμερικανοί οι οποίοι είχαν ζήσει το μεγαλύτερο μέρος της εφηβείας τους στην Αμερική έφεραν μαζί τους και τις συνήθειες από την ζωή τους στον Νέο Κόσμο. Τις περιγράφει ένας Αμερικανός ανταποκριτής σε άρθρο του στα μέσα Νοεμβρίου σε εφημερίδα του Σιάτλ:

«Ποιος κέρδισε το πρωτάθλημα του μπέιζ μπωλ; Φώναξε ένας νεαρός όταν είδε τον Αμερικανό ανταποκριτή. Παλιότερα ήταν λούστρος στο Μπρόντγουεϊ στη Νέα Υόρκη».

Για το κοινό της Αθήνας, το θέαμα των Ελληνοαμερικανών ήταν γραφικό και αφορμή για παρατσούκλια. Τους αποκαλούσαν απλά «Αμερικάνους», ή και «Μπρούκληδες» (δηλαδή από το Μπρούκλιν της Νέας Υόρκης), «Κουνησμένους» (επειδή είχαν ταρακουνηθεί διασχίζοντας τον ωκεανό), καθώς και «Γιάνκηδες» ή «Χατζαλάκηδες» (από το “how do you like this”).

Όσοι είχαν υπηρετήσει παλιότερα στον Ελληνικό στρατό, μόλις έφταναν στην πατρίδα παρουσιαζόντουσαν στη μονάδα τους. Οι υπόλοιποι, οι εθελοντές, καταταγόντουσαν στο σώμα των Γαριβαλδινών μαζί με τους φιλέλληνες ξένους.

Μετά τη συμπλήρωση της βασικής της εκπαίδευσης, κάθε ομάδα νεοσύλλεκτων κατευθυνόταν προς το σταθμό του τρένου.

Αναφέρει ο Χάτσινσον: « Έβλεπε κανείς καθημερινά την φιλαρμονική των ανακτόρων να προηγείται μιας μονάδας που αναχωρούσε για το μέτωπο. Η μπάντα τους συνόδευε στα τρένα που θα τους μετέφεραν στα καράβια. Από το πεζοδρόμιο όπου στεκόμουν, έβλεπα τους στρατιώτες να περνούν ένστολοι με τα γυαλιστερά τους κουμπιά να αστράφτουν.

Το θέαμα τους πάντα με στενοχωρούσε επειδή είχα δει στα φρούρια της Ηπείρου πολλούς στρατιώτες που δεν επέστρεψαν ποτέ. Και καθώς κοίταζα αυτά τα αγόρια – γιατί οι περισσότεροι ήταν νεαρά αγόρια – αναρωτιόμουν: Πόσα σπιτικά άραγε θα σας πενθήσουν; Όμως ο πόλεμος δεν έχει έλεος, και εσείς οι λαμπροί και ενθουσιώδεις λεβέντες πρέπει να γίνετε άλλος ένας φόρος τιμής στη δόξα της ιστορικής σας γης».

Τον Οκτώβριο του 1912 ο Ελληνικός στρατός κατέλαβε γρήγορα την Πρέβεζα και την Φιλιππιάδα και προχώρησε μέχρι τα Πέντε Πηγάδια. Ο κόσμος υπέθεσε ότι η κατάληψη των Ιωαννίνων ήταν θέμα ημερών. Όμως, την πρόσκαιρη αυτή αισιοδοξία διαδέχτηκαν οι περιγραφές από το τρομερό φρούριο στο Μπιζάνι και οι λίστες με τους νεκρούς και τραυματίες.

Όταν αναχώρησε ο παππούς μου Βασίλης Σουρραπάς από το Σικάγο μέσω Νέας Υόρκης για να πολεμήσει σαν εθελοντής στον Ελληνικό στρατό, οι τίτλοι της τοπικής ομογενειακής εφημερίδας ήταν:

ΤΟ ΠΥΡΟΒΟΛΙΚΟΝ ΜΑΣ ΚΑΤΕΣΤΡΕΨΕ ΤΑ ΠΥΡΟΒΟΛΕΙΑ ΣΤΟ ΜΠΙΖΑΝΙ και

Ο ΕΘΕΛΟΝΤΙΚΟΣ ΛΟΧΟΣ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΥΟΡΚΗΣ ΗΝΔΡΑΓΑΘΗΣΕΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΗΠΕΙΡΟΝ.

Τρεις βδομάδες αργότερα, όταν πάτησε το πόδι του στο λιμάνι του Πειραιά, τα Ιωάννινα πάλι δέσποζαν στα πρωτοσέλιδα. Έτσι έχω την ικανοποίηση ότι ο παππούς άφησε τη δουλειά του στο Σικάγο για να έρθει να απελευθερώσει τα Γιάννενα, την πόλη όπου ζούσαν οι πρόγονοι μου από το άλλο, το Ρωμανιώτικο σόι.

Στη σκιά των Τουρκικών κανονιών στο Μπιζάνι, κάθε σπιθαμή γης που καταλάμβανε ο Ελληνικός στρατός απαιτούσε τρομακτική αιματοχυσία. Πέστα, Αετορράχη, Μανωλιάσσα: ο κλοιός γύρω από την πολιορκημένη πόλη των Ιωαννίνων όλο και στένευε.

Στα τέλη Νοεμβρίου, ενώ οι δύο πλευρές χτυπούσαν η μία την άλλη με το πυροβολικό τους σε μια αδιέξοδη κατάσταση, ο στρατηγός Σαπουντζάκης διέταξε γενική επίθεση. Οι Γαριβαλδινοί επιχείρησαν να εισχωρήσουν σαν σφήνα μεταξύ από το Μπιζάνι και το Μιτσικέλι. Έφτασαν μάλιστα σε σημείο να αντικρύσουν από μακριά τη λίμνη και την πόλη των Ιωαννίνων.

Όμως στη θέση αυτή τα Γαριβαλδινά στρατεύματα βρέθηκαν εκτεθειμένα απέναντι στον εχθρό. Είχαν προχωρήσει σε σημείο όπου τα πλευρά τους δεν ήταν πλέον προστατευμένα. Έτσι υπέστησαν τρομερές απώλειες στο Δρίσκο με εκατοντάδες νεκρούς. Μαζί με τον Λορέντζο Μαβίλη χάθηκαν και πολλοί από τους λεβέντες που είδαμε να αφήνουν τις δουλίτσες τους στην Αμερική.

Στο νότιο μέτωπο, για να αποφύγουν τα εχθρικά πυρά από το Μπιζάνι, τα Ελληνικά στρατεύματα άλλαζαν τακτικά τη θέση τους πίσω από τους λόφους οι οποίοι τους έκρυβαν και τους προστάτευαν από τα Τουρκικά οχυρά.

Οι οβίδες των δύο πλευρών ακολουθούσαν τόξα πάνω από τους λόφους. Όπως περιγράφει Χάτσινσον:

«Γύρω στις οκτώ το πρωί τα σύννεφα και η ομίχλη καθάρισαν και έβλεπα στην βουνοπλαγιά τους αξιωματικούς της πυροβολαρχίας να σκαρφαλώνουν στην κορυφή του λόφου απέναντι από το Μπιζάνι για να δουν το αποτέλεσμα των βολών και να δώσουν στο πυροβολικό την σωστή απόσταση βολής».

«Οι Τούρκοι είχαν συνήθως λανθασμένη ιδέα για την θέση των Ελληνικών πυροβόλων επειδή βασίζονταν μόνο στον ήχο τους. Όμως ο ήχος αυτός πριν φτάσει στα οχυρά είχε αντανάκλασθεί στις πλαγιές λόφων και στις πεδιάδες. Έτσι, οι Τουρκικές πυροβολαρχίες έριχναν χιλιάδες οβίδες από τις οποίες καμία δεν έκανε ζημιά.

Κοιτούσαμε τις οβίδες τους που διέσχιζαν το οροπέδιο γύρω μας, περνούσαν πάνω από εμάς και μετά έσκαγαν στις βουνοπλαγιές χωρίς ζημιές. Οι στρατιώτες μας γέλαγαν και καμιά φορά κάποιος Έλληνας μου έλεγε: Τι σημαδεύει άραγε αυτός ο ανόητος;»

Η ζωή και οι κακουχίες στη σκιά των οχυρών έγιναν σχεδόν ρουτίνα για τους γενναίους Έλληνες στρατιώτες.

Ο Χάτσινσον περιγράφει άλλο ένα επεισόδιο που τον εντυπωσίασε. Γράφει:

«Ένα απόγευμα είδαμε μια σκηνή που μας πάγωσε το αίμα. Γύρω στις 4, ενώ η ανταλλαγή πυρών ήταν στο ζενίθ της, διακρίναμε δύο σκιές να κατεβαίνουν το λόφο αριστερά μας απέναντι από το οροπέδιο. Μετά το λόφο, για να φτάσει σε εμάς, ο δρόμος αυτός διέσχιζε το στενό οροπέδιο το οποίο όργωναν τα Τουρκικά φρούρια με τα πυροβόλα τους.

Ήταν σχεδόν σίγουρος θάνατος το να πάρει κανείς αυτό το δρόμο αφού διέσχιζε το οροπέδιο για ενάμιση μίλι εκτεθειμένος στα φρούρια. Οι κουκκίδες πλησίασαν και με έκπληξη και τρόμο ανακαλύψαμε ότι ήταν δύο γυναίκες οι οποίες περπατούσαν με την ησυχία τους, λες και πήγαιναν στην εκκλησία σαν να μην υπήρχε πόλεμος.

Εκατοντάδες οβίδες του εχθρού περνούσαν πάνω από το οροπέδιο και το δρόμο και ήταν θαύμα που οι δύο γυναίκες δεν σκοτώθηκαν. Επιτέλους έφτασαν στους πρόποδες του λόφου μας και έξω από τη γραμμή του πυρός. Μέσα στη γενική μας κατάπληξη μας είπαν ότι η μία είχε ένα γιό και η άλλη έναν ανιψιό στο λόφο και είχαν διασχίσει τα βουνά για να τους φέρουν μερικές κουβέρτες αφού έκανε κρύο και έβρεχε.

Μας είπαν ότι ούτε που αναλογίστηκαν τον κίνδυνο, μόνο τα αγόρια τους σκεφτόντουσαν αφού οι ίδιες ήταν ηλικιωμένες και δεν τις ενδιέφερε το αν θα σκοτωνόντουσαν αφού είχαν λίγα μόνο ακόμη χρόνια να ζήσουν».

Και καταλήγει ο Χάτσινσον: *«Έχω διαβάσει για τον ηρωισμό της Ζαν Ντ'Αρκ αλλά τίποτα δεν ξεπερνάει σε ηρωισμό αυτές τις δύο Ηπειρώτισσες γριούλες».*

Τελικά, στις 21 Φεβρουαρίου 1913 τα Τουρκικά στρατεύματα του Εσάτ πασά παραδόθηκαν, τερματίζοντας έτσι την πολιορκία των Ιωαννίνων. Η απελευθέρωση των Ιωαννίνων έγινε ορόσημο για όλους τους Έλληνες που έζησαν τους Βαλκανικούς πολέμους.

Αξίζει να θυμηθούμε ότι η πτώση των Ιωαννίνων σήμαινε τότε την οριστική ήττα των Τούρκων στην Ευρώπη. Δεν γνώριζε ο κόσμος ότι θα επακολουθούσε και δεύτερος Βαλκανικός πόλεμος με τους Βούλγαρους.

Έτσι, οι πανηγυρισμοί το Φεβρουάριο του 1913 ήταν όχι μόνο για τα Γιάννενα αλλά και επειδή ο κόσμος πίστευε ότι η αιματοχυσία είχε τελειώσει. Οι νέοι που πανηγύριζαν, αλλά και οι οικογένειες τους, γιόρταζαν και την δική τους επιβίωση.

Στην Αθήνα βρέθηκε εκείνες τις μέρες ο παππούς μου ο Μπιλ ο οποίος είχε φτάσει από το Σικάγο. Ποιος στη χάρη του! Εθελοντής, τελείωνε εκείνη την εβδομάδα την βασική εκπαίδευση πριν σταλεί στο μέτωπο. Έγραψε στις αναμνήσεις του:

«Όταν έπεσε το Μπιζάνι, έγινε πανδαιμόνιον. Νωρίς το πρωί είχα κυκλοφορήσει ή φήμη περί τῆς πτώσεως. Ὁ λόχος ἔφυγεν διά γυμνάσια, ἀλλὰ αἴφνης ἀκούομεν τὰς σφυρίκτρας τῶν διαφόρων καταστημάτων, κωδωνοκρουσίας ὅλων τῶν ναῶν τῆς πρωτευούσης καὶ εἰς τὰ ἀνάκτορα καὶ τὰ δημόσια κτίρια ὑψώθη ἡ κυανόλευκος.

Οἱ στρατιῶται ἄρχισαν τοὺς πυροβολισμούς, τὰς ζητωκραυγὰς καὶ ἐκλαίγαμεν ὅλοι ἐκ χαρᾶς τε καὶ λύπης, πρῶτον διότι ἀπολυτρώθησαν οἱ συνάδελφοί μας ἐκ τοῦ ψύχους τῶν πάγων καὶ χιόνων καὶ ἐδόθη τέρμα εἰς τὰ δεινὰ αὐτῶν καὶ εἰς τον ἀγῶνα τῆς Ἡπείρου.

Ἐλυπήθημεν δε διότι δεν συμμετέσχομεν εἰς τον ἀγῶνα καὶ ἰδίως εἰς την πολιορκίαν καὶ ἐκπόρθησιν τῶν Ἰωαννίνων μέ τὸ φοβερό Μπιζάνι. Ὁ λοχαγός μᾶς ἄφησε ἐλεύθερους καθ' ὅλην την ἡμέραν. Τό τί ἐγένετο εἰς τήν πόλιν εἶναι ἀδύνατον νά περιγραφῇ. Πυροβολισμοί, διαδηλώσεις, ζητωκραυγαί. Δεν ἠδύνατο κανεῖς νά διασχίσῃ τὰς ὁδοὺς ἔνεκεν τῆς κοσμοπλημμύρας καὶ τῶν πολλῶν ἐπεισοδίων, ὅπου ἐσημειώθησαν καὶ πολλὰ θύματα».

Δάκρυα χαράς έριξε λοιπόν ο παππούς Μπιλ για την απελευθέρωση των Ιωαννίνων. Τελικά δεν στερήθηκε την ευκαιρία να πολεμήσει για την πατρίδα. Όμως αντί για τους Τούρκους στον 1 Βαλκανικό, πολέμησε τους Βούλγαρους στο 2.

Όλοι όσοι επέζησαν τις φοβερές μάχες, στο Δρίσκο, το Μπιζάνι, τη Μακεδονία και τα νησιά, σημαδεύτηκαν για την υπόλοιπη ζωή τους. Για μερικούς τα σημάδια αυτά ήταν εμφανή, αφού είχαν την μορφή εξωτερικών τραυμάτων στο σώμα από σφαίρες, οβίδες, ή ακόμα και λόγχες. Άλλοι σημαδεύτηκαν από τις φοβερές αρρώστιες που έφεραν οι κακουχίες του πολέμου: Η πνευμονία, η ελονοσία, ο τύφος, η χολέρα.

Όταν γύρισαν στην Αμερική, τα ξένοιαστα παιδιά που είχαν ξεφαντώσει στην αναχώρηση τους ήταν πλέον ώριμοι και υπεύθυνοι άνδρες.

Με το τέλος του δεύτερου Βαλκανικού πολέμου το καλοκαίρι του 1913, οι ομογενείς δεν επέστρεψαν όλοι μαζικά στην Αμερική, όπως είχε γίνει με την αναχώρηση τους το προηγούμενο φθινόπωρο.

Βλέπουμε έναν από τους λόγους για την καθυστέρηση αυτή σε άρθρο Αμερικανικής εφημερίδας. Γράφει: *«Ανάμεσα στους σαράντα Έλληνες στρατιώτες που επέστρεψαν από τους Βαλκανικούς πολέμους χτες στο Αυστροαμερικάνικο ατμόπλοιο Belvedere, οι τριάντα επέστρεψαν με νύφες».*

Καταλήγει ο Χάτσινσον τον οποίο τίμησαν αργότερα οι Ελληνοαμερικανικές κοινότητες στο Σικάγο και αλλού: *«Όσο κι'αν παινέψουμε τους εθελοντές από την Αμερική που έτρεξαν να βοηθήσουν το βασίλειο θα είναι λίγο. Εγκατέλειψαν τη δουλεία τους, ίσως και το μέλλον τους, μερικοί ακόμη και τη ζωή τους, ενώ άλλοι την υγεία και τη δύναμη τους.*

Αυτοί που έπεσαν θα τιμώνται από το έθνος τους για πάντα. Όμως όταν κηρυχτεί μια έντιμη ειρήνη, γυρίστε σε μας [στην Αμερική] για να ξαναπιάσετε τις ειρηνικές σας ασχολίες. Θα βρείτε μια εγκάρδια και ζεστή υποδοχή να σας περιμένει».

Όσο για τον παππού μου, τον Βασίλη Σουρραπά, αυτός όταν πρωτοπήγε στην Αμερική σαν έφηβος πουλούσε φρούτα στους δρόμους του Σικάγο. Μια μέρα είδε ένα πλανόδιο πωλητή που είχε ένα μεγάλο κουτί με ρόδες. «Τι είναι αυτά που πουλάς;» τον ρώτησε. «Παγωτά» του απάντησε ο άλλος.

Μεταφέρω εδώ τα λόγια για τον παππού του συγγραφέα Θεόδωρου Σαλούτου το 1956, στο βιβλίο του «Η ιστορία των επαναπατρισμένων Ελληνοαμερικανών»:

«Μετά τους Βαλκανικούς πολέμους επέστρεψε στο Σικάγο, όπου μαζί με τους αδελφούς του είχαν ιδρύσει το 1912 μια οικογενειακή εταιρεία παγωτών. Το 1929 έκανε άλλο ένα από τα πολλά του ταξίδια στην Ελλάδα, αυτή τη φορά για να παντρευτεί μια ντόπια κοπέλα (τη γιαγιά Αθηνά) και μετά ξαναγύρισε μαζί της στις Ηνωμένες Πολιτείες.

Το 1934 επέστρεψαν μόνιμα στην Ελλάδα. Στην Ελλάδα καινοτόμησε και γνώρισε επαγγελματική επιτυχία.

Κατέχοντας τα μέσα και την τεχνογνωσία, το 1935 έφερε στην αγορά το παστεριωμένο γάλα με εξοπλισμό που εισήγαγε από τις Η.Π.Α.

Ο Βασίλης Σουρραπάς, όπως άλλοι παλιννοστούντες, ίδρυσε την επιχείρηση του με τα δολάρια και την πείρα που απέκτησε στην Αμερική».

Το όνομα της εταιρείας του παππού: Η ΕΒΓΑ!

Με θαυμασμό και δέος απέναντι στους ηρωικούς αυτούς παππούδες μας ταξίδεψα κι εγώ σήμερα από την Αμερική στα Γιάννενα για να τους τιμήσω μαζί σας.

Ας είναι αιώνια η μνήμη τους και παράδειγμα οι θυσίες τους.